

Mozarts divertimenti och serenader för blåsare

Mozart skrev 10 verk för blåsare. I Milano tillkom 1771 två divertimenti för 10 blåsare (K 166, 186). Under åren 1775-77 komponerades fem divertimenti för 6 blåsare (Salzburg, K 213, 240, 252, 253, 270). Kulmen nåddes med de tre serenaderna skrivna i Wien 1781-82 (K 361, 375, 388). Genren var under större delen av 1700-talet nästan uteslutande bruksmusik, t.ex. musik till måltider ute eller inne, s.k. taffelmusik, musik för nattliga hyllningar utomhus (serenader) eller som ren underhållning (divertimenti). Verken hade oftast mer än 4 satser och kunde innehålla flera menuetter och andra dansformer. En vanlig besättning var 6 blåsare, t.ex. klarinett (eller oboe), fagott och horn i dubbel uppsättning. År 1782, bestämde Joseph II att hans taffelmusikensemble skulle bestå av oboer, klarinetter, horn och fagotter, två av varje. Denna oktettensemble blev därefter mycket populär vid övriga europeiska hov.¹

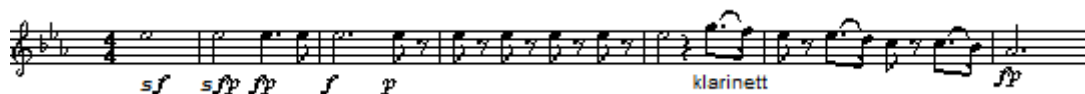
Av någon anledning brukar verk för dessa besättningar inte räknas till kammarmusiken. De saknas i alla fall praktiskt taget i alla handböcker om kammarmusik. Kanske beror det på att de sällan spelades i salongerna. Kanske beror det på att den har ansetts som underhållningsmusik. Dock finns det hundratals verk i den s.k. kammarmusiken, som är betydligt lättviktigare än t.ex. Mozarts tre blåsarserenader. Det finns många omdömesgilla personer som menar att Mozarts Serenad i B-dur K 361 hör till de bästa verk som Mozart skrivit och det blir ju därmed också ett verk bland de yppersta som någon skrivit.

Serenad för 8 blåsare Ess-dur K 375

1 Allegro maestoso 2 Menuetto 3 Adagio 4 Menuetto 5 Allegro
1781, 1782

Med sina två menuetter har den en vanlig form för en serenad men det är ett allvarligt stycke musik av allra högsta kvalitet och därför fullt jämförbart med många av hans cykliska verk som t.ex. violinsonaterna, pianotriorna, flöjt- och oboekvartetterna och pianokvintetten K 452. Verket skrevs ursprungligen för 2 klarinetter, 2 fagotter och 2 horn men kompletterades 1782 med 2 oboer i enlighet med kejsarens nya harmonikårsideal.

Första satsen har en välutvecklad sonatform med en del innovationer. Huvudtemats första del är unison men fortsätter sedan med en typisk Mozartmelodi:

Ett pampigt fanfartema inleder överledningen:

Sidogruppen innehåller två väldigt olika teman. Det första går i b-moll i stället för den vanliga dominanttonarten, (B-dur):

¹ Harmonikår är det svenska namnet för Harmoniemusik, som i Wien var den gängse benämningen på de blåarsenssembler som framförde bruksmusik för fest och måltider och även för den musik de spelade. Från att ha varit musik på krogar och vid militära festligheter fick den högre anseende efter att Joseph II hade gett den hovstatus.

Efter en fermatförsedd paus följer det andra sidotemat i B-dur.

Pausen mellan de två temana är en nyhet i Mozarts utveckling av sonatformen. Den skapar spänning och dramatik. Det gör även användningen av mollmodus i det underbara första sidotemat, vilket ökar spänningen både mellan huvudgrupp (tonika) och sidogrupp (dominant) och mellan de två sidotemana.²

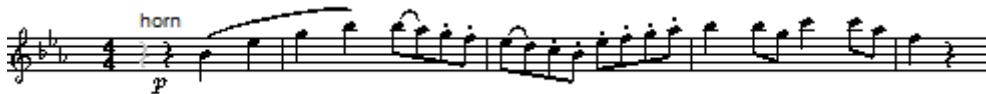
Slutgruppen inleds med 16-delsskalor i klarinetten och innehåller också en fallande sekvens av följande motiv:

Expositionen ska tas i repris, men det finns partiturutgivningar utan repristecken.

Genomföringen, som är mycket kort, t.o.m. för att vara av Mozart, består av endast 20 takter och är därför lätt att missa. Först utvecklas huvudtemats 4 första takter, sedan, efter en dramatisk paus, det första sidotemat.

Återtagningen följer temaordningen i expositionen men det första sidotemat, som nu som väntat hörs i tonikan, Ess-dur, har inte bara bytt karaktär utan även melodi:

Temat upprepas i först oboen och sedan följer – efter paus – det andra sidotemat i klarinetterna. Sluttemats 16-delar inleds i oboerna. En kort coda, byggd i huvudsak på huvudtemats 4 första takter, avslutar. Alldeles i slutet hörs ekon av första sidotemats första takter.

Den första menuettsatsen har liksom den andra sedvanlig 3-delad uppbyggnad:

||: a :||: b – a :||: c :||: d – c :|| a || b – a ||

menuett trio menuett (utan repriser)

Det första temat (a) ger med sin unisona inledning ett ganska kärvt intryck:

Tema b brukar gå i dominanttonarten och gör så även här (B-dur):

² Brian Alber, *The Evolution of Sonata Form in the Wind Music of W.A. Mozart*, http://digitalcommons.unl.edu/ir_information

Trion, som är uppbyggd på samma sätt som menuettdelen, har vanligen en mjukare framtoning. Så är det knappast här eftersom tonarten i c-delen går i c-moll.

Musical score for the Trio section. It consists of two staves. The top staff is for the clarinet (klarinett) and the bottom staff is for the horn (horn). The key signature is C minor (three flats) and the time signature is 3/4. The music is marked with dynamics: *p* (piano) for the horn and *fp* (fortissimo piano) for the clarinet. The section is divided into measures, with some measures containing rests for one instrument while the other plays. The word "oboe" is written above the second staff in the final measure.

Tema d går i Ess-dur.

Menuettdelen återkommer utan repriser.

Den långsamma satsen, *Adagio*, har sonatform utan genomföring. Det är ovanligt med alla breve-takt i så långsamt tempo. Huvudtemat, som presenteras i en av klarinetterna, dominerar satsen med sin skönhet:

Musical score for the Adagio section. It is a single staff for the clarinet (klarinett). The key signature is E-flat major (three flats) and the time signature is 3/4. The music is marked with a dynamic of *p* (piano). The tempo is indicated as *Adagio*. The melody is slow and features many half notes (breve-takt).

Bland teman som hörs även i återtagningen finns en fras som spelas i dialog mellan två av instrumenten. Den följer efter huvudtemat.

Musical score for the oboe part in the Trio section. It consists of two staves. The top staff is for the oboe (oboer) and the bottom staff is for the horn. The key signature is C minor and the time signature is 3/4. The music is marked with a dynamic of *p* (piano). The oboe part features a melodic line that interacts with the horn part.

En annan melodi som är lätt att uppfatta tas upp av en av oboerna:

Musical score for the oboe part in the Trio section. It is a single staff for the oboe. The key signature is C minor and the time signature is 3/4. The music is marked with a dynamic of *p* (piano). The melody is simple and easy to hear.

I återtagningen ackompanjeras huvudtemat med underbara, brutna ackordrörelser i horn respektive fagott. I en avslutande coda ackompanjeras oboerna av triolrörelser i klarinetter och fagotter.

Sats 4, menuett nr 2, inleds i en av klarinetterna (tema a, se menuettöversikten ovan). Temat är glatt och festligt:

Musical score for the Menuetto section. It is a single staff for the clarinet. The key signature is C minor and the time signature is 3/4. The music is marked with a dynamic of *p* (piano). The tempo is indicated as *Menuetto*. The melody is lively and festive.

I den andra reprisen är tema b kort och barskare i sin framtoning. Mellan b och återkomsten av tema a har Mozart på nytt infört en av dessa verkningsfulla pauser, som han använt som temaseparering i första satsen.

I Trion härskar bara värme. Första temat går i Ass-dur:

Musical score for the Trio section. It is a single staff for the horn. The key signature is A-flat major (four flats) and the time signature is 3/4. The music is marked with a dynamic of *p* (piano). The tempo is indicated as *Trion*. The melody is warm and features many half notes.

Sista satsen är ett rondo med mönster ABACADA. Ritornellen A består av ett tema om 8 + 8 takter. I första insatsen tas varje temahalva i repris:

Musical score for the Trio section. It is a single staff for the horn. The key signature is A-flat major and the time signature is 3/4. The music is marked with a dynamic of *f* (forte). The tempo is indicated as *Trion*. The melody is warm and features many half notes.

B inleds med hornen i oktav, som leder till ett tema klarinetten:

Episoden består i övrigt av rörliga 16-delsfigurer i klarinetterna. Nästa A-insats har inga reprisar.

Episod C är lång och utgör en genomföring av B. Den börjar med ett fugato på horn-tonerna. Oboerna börjar:

Fugatot utmynnar i en dialog mellan oboe och klarinettt. Så småningom känner man igen klarinettemat från B, vilket mynnar ut i en fråga-svardialog mellan klarinetter och fagotter.

Tredje A leder fram till en kort och något diffus D-episod. Den övergår i ett ännu kortare sista A (8 takter) följt av en kort coda (11 takter)

Serenad för 8 blåsare c-moll K 388

1 Allegro 2 Andante 3 Menuetto in Canone – Trio al rovescio 4 Allegro
1782

Man ska inte låta sig förledas av beteckningen serenad. Verket har sonatens 4-satsiga uppbyggnad och det framgår omedelbart efter avlyssning att det är fråga om ett djupt och allvarligt verk och ingen typisk sällskapsmusik. Det senare kan kanske låta motsägelsefullt, för bättre sällskap än detta verk kan många musikälskare knappast tänka sig. Brian Alber (se fotnot ovan) kallar detta Mozarts enda blåsarverk i moll en symfoni för blåsare. Det är tänkbart att Mozart skrev detta verk för att få det framfört av kejsarens nyligen inrättade harmonikår för 8 blåsare. Vid samma tid utökade han sin serenad i Ess-dur för 6 blåsare med två oboer. Men kejsaren var inte intresserad av nyskriven blåsarmusik utan ville att hans musiker skulle spela transskriberad operamusik.

Första satsen, *Allegro*, inleds med ett kraftfullt, nästan hotfullt tema om fem takter. Det följs av ytterligare fyra teman innan huvudtemat åter hörs i cellon. Notexemplet visar förutom huvudtemat tre av dessa, betecknade B, C och D.

Man kan lägga märke till att D-temats första motiv redan presenterats i huvudmotivets sista takter (streckat i notexemplet). Det har nu emellertid en helt annan karaktär. Följande pregnanta tema kan tjäna som orienteringshjälp i musiken. Det bildar avslutning i överledningen till sidogruppen:

Det utsökta sidotemat i Ess-dur klingar ut i förste oboen:

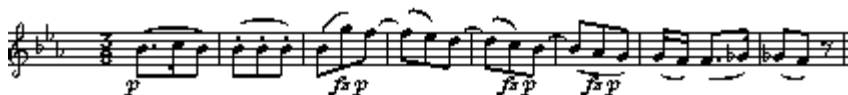

Ett kraftigt punkterat sluttema avslutar expositionen, som ska repriseras.

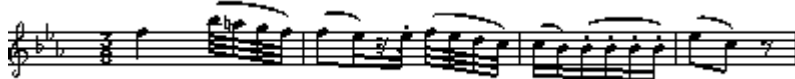

Genomföringen, som är kort, bearbetar huvudgruppens teman. Först hörs huvudtemat, förändrat nästan till oigenkännlighet, som en fallande fras. Ett förändrat B-tema är lättare att känna igen, men först fr.o.m. tema C är man säker på var man är. Resten av genomföringen sysselsätter sig med tema D och dess motiv och slutar med fyra korta toner, som upprepas 8 gånger. Att dessa skulle förebåda Beethovens Ödessymfoni, vilket har påståtts, känns dock något sökt. Som vanligt kompenserar Mozart sina korta genomföringar med fortsatt temautveckling i återtagningen. I denna sats sker det dock först efter att huvudgruppen återgetts nästan bokstavligt. När det är dags för sidotemat, nu i c-moll, presenterar Mozart detta i en helt ny variant. Denna är som en lyckad jazzimprovisation, vackrare än originalmelodin och dessutom mera dramatisk. När sidotemat upprepas liknar det expositionens om man bortser från de förändringar som molltonarten tvingar fram. Satsen saknar coda men ska enligt partituret repriseras. Det sker sällan nuförtiden.

Andra satsen, *Andante*, är stöpt i något som liknar sonatform. De två temana går som brukligt i tonika resp. dominant. Huvudtemat presenteras i en av klarinetterna:

Sidotemat är också lagt i klarinettstämman.

Det sedvanliga genomföringspartiet saknas. I stället har återtagningens huvuddel genomföringskaraktär. Det innebär att huvudtemat bara delvis hörs i tonikan, och när sidotemat återkommer har det fortfarande kvar sin tonart från expositionen (B-dur). Först i omtagningen av sidotemat är ordningen återställd till Ess-dur.

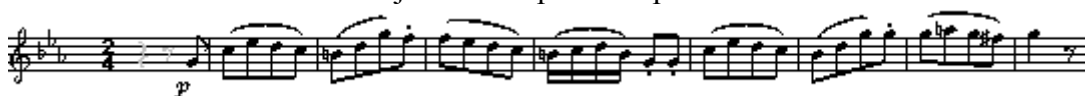
Mozart kunde konsten att få det svåra och intrikata att låta enkelt och okomplicerat. I *Menuetto in Canone* visar han hur en kontrapunktik i den lärda stilen kan låta fullständigt naturligt i en menuettsats. Det inledande menuettavsnittet är en kanon som börjar i oboerna och fortsätter i fagotterna 2 oktaver under:

Den eleganta *Trio al rovesco*, som bara spelas i oboer och fagotter, är ännu mer sofistikerad. Där utgörs motstämman av temats spegel- eller omvändning, som det heter på fackspråk. Stäminsatserna kommer i ordning oboe 2, oboe 1, fagott 1 och fagott 2.

Tema med variationer är en ganska vanlig satsform, kanske framför allt i långsamma satser och finaler. Det avslutande *Allegrot* innehåller sju variationer och en coda på ett tema som i sin första halva domineras av 8-delar. Temat består av två delar om 8 takter vardera. Varje del ska spelas i repris.

Variationerna är inte alltid trogna originalet och har i den sjunde och sista inte mycket kvar av ursprungsmelodin. Den första spelas kraftfullt i forte. Den andra variationen bygger på trioler, den tredje på synkoper, den fjärde innehåller snabba fagottlöpningar, den femte inleds i dur med hornfanfarer för att nämna några lättidentifierbara karaktärsdrag. I den sjätte variationen, som också inleds i hornen, sätts åter förste fagotten på svåra prov. Den sjunde inleds i klarinett och fagott. Codan går i C-dur.